

СОЦИОЛОШКИ ГОДИШЊАК

број 8

СОЦИОЛОШКИ ЧАСОПИС

Издавач

Социолошко друштво Републике Српске

За издавача

др Рајко Куљић

Редакција

Зоран Аврамовић - Филозофски факултет Пале, Божо Милошевић - Филозофски факултет Нови Сад, Рајко Куљић - Филозофски факултет Пале, Брацо Ковачевић - Факултет политичких наука Бања Лука, Бисерка Кошарац - Филозофски факултет Пале, Kjell Magnusson - Uppsala University, Aleksandar Jokić - Portland State University, Andrej Naterer - Univerza v Mariboru

Главни и одговорни уредник

Зоран Аврамовић

Секретар редакције

Миле Вукајловић

Техничка и компјутерска припрема

Миле Вукајловић

Штама

“Dis-Company” д.о.о. Пале

Тираж

200 примјерака

Социолошки годишњак излази једном годишње

Адреса редакције:

Алексе Шантића 1, 71420 Пале

www.sociolog.rs -- drustvo@sociolog.rs

Ивана Ковачевић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Србија

КУЛТУРНЕ ДИМЕНЗИЈЕ ЕКОНОМСКЕ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ СРБИЈЕ^[1]

Последња деценија 20. века представља период дубоких промена у некадашњем социјалистичком блоку Централне и Источне Европе. С урушавањем комунистичких режима отпочиње трансформација друштвених система од једнопартијских у вишепартијске и транзиција од социјализма ка капитализму. Међутим, за разлику од већине држава овог дела Европе, у Србији је транзиција до данас остала мање - више блокирана, услед мноштва бурних политичких догађаја и пратећих економских процеса. Отуда значај истраживања транзиције са којим се у последње време све већи број аутора суочава.

Важан допринос разумевању постсоцијалистичке транзиције представља и књига *Чекајући Икеу: потрошачка култура у постсоцијализму и пре њега*, ауторке Илдико Ердеи. Књига је резултат вишегодишњих истраживања културних аспеката економске трансформације друштва у Србији и састоји се из два дела: *О социјализму и потрошњи* и *Локални живот глобалних икона*. Велики допринос ове књиге је у томе што фокус није стављен на глобалне економске последице транзиције већ на последице које транзиција има на "обичне људе" који истовремено представљају и субјекте и објекте транзиције. Може се рећи да је главни циљ ауторке био да открије како грађани сагледавају "велике" друштвене појаве и процесе и како се оне преламају у њиховој свакодневици и искуству.

Први део књиге обухвата одређење социјализма као "произвођачке парадигме" и разматрање процеса пост-социјалистичке трансформације. Цитирајући већ на самом почетку студије Кетрин Вердери, која је на питање шта је социјализам одговорила да је то најдужи и најмучнији пут од капитализма до капитализма, Илдико Ердеи се пита да ли се заиста крећемо назад ка капитализму, у његов либерални и неолиберални модел.

^[1] Приказ књиге Илдико Ердеи (2012) *Чекајући Икеу: потрошачка култура у постсоцијализму и пре њега*, Српски генеалошки центар, Београд

Поредећи социјализам и капитализам, ауторка истиче да је главно средство симболичког разликовања између ова два света представљала потрошња, будући да се о социјалистичким друштвима може говорити као о "суштински произвођачким" а о капиталистичким као о потрошачким друштвима. Речју ауторке, као главна одлика капиталистичке економије, у Америци и деловима западне Европе "потрошња је пробила нормативне оквире сопственог раста и постала вреднована као циљ и друштвена вредност по себи". Међутим, у социјалистичким друштвима је потрошња виђена као супротстављена основним идеолошким поставкама које су налагале скромност и уздржавање у потрошњи, што је и било подржано кроз систем државно регулисане потрошње.

Као преломну тачку дотадашњег односа према потрошњи, ауторка идентификује догађај с краја 1950. године када је у Београду премијерно приказан амерички филм *Бал на води*. Слика једне богате свакодневице представљена је чистим кристалним базенима поред којих су се пили коктели необичних имена. Становништво Београда се тада определило за радост и богатство свакодневице а против сивила и униформисаности система који је жртвовао свакодневицу у име светле будућности. Може се рећи да је правац којим се од 1950. године кретало југословенско друштво потрошачки социјализам. Повећање стандарда и потрошње постало је прокламовани циљ владајућих структура а "политика стандарда" је почела да се промовише као развојни приоритет. Текао је процес смањивања идеолошке одбојности према Западу који је био последица интензивније политичке, економске и културне сарадње, пре свега са САД, започете почетком 50-их. Стране робне марке су преправиле некада заштићена тржишта а симболи капитализма, попут Кока Коле и Мекдоналдса, пригрљени су као обећање бољег живота. После политичких промена 2000. године, када је држава променила курс оријентишући се недвосмислено према Европи, потрошња је схваћена као полигон за демонстрацију слободе (избора), и као појавни облик коначног отварања према Западу.

Други део књиге обухвата три антрополошке студије о културним димензијама економске трансформације кроз коју Србија пролази од 2000. године: процес приватизације панчевачке приваре, коју је купила и трансформисала међународна компанија "Ефес", подизање споменика фиктивном јунаку америчке поп-културе Рокију Балбои у малом банатском селу и дебате око доласка светски познате фирме за производњу намештаја и животног стила – Икес.

Што се прве студије тиче, битно је истаћи да ауторка не анализира приватизацију само у ужем економском виду као својинску трансформацију карактеристичну за постсоцијалистички период - претварање државне и друштвене својине у приватну, већ као суштински културалан процес, тј. као социо-културну трансформацију. Ауторка је дошла до закључака да се у самој приватизацији, али и у многим другим доменима које она дотиче и на које утиче мењају и значења кључних категорија културе: простора, времена и особе, и значења са њима повезаних концепата и односа. Прилагођавајући се новом радном времену (кратким радним ритмовима капитализма), правилима понашања, процедурама, стандардима и принципима рада као и новим стилевима комуникације, суштински се мењају се и сами радници. Они се све више прилагођавају моделу западног пословања и на тај начин симболички повезују са Западом.

Друга студија се тиче споменика Рокију Балбои којег је 2007. године подигла група младих из места Житиште у Банату. Роки је био боксер најнижег ранга који је ипак "успео у животу" а како је Житиште најнеразвијенија општина у Војводини, намера младих је била да се подизањем споменика успостави симболичка веза између филмског хероја и Житиштана, у нади да ће и мало банатско место успети да преокрене свој аутсајдерски друштвени положај. Дакле, може се рећи да је споменик постављен као актер жељене и имагинарне друштвене и економске промене у локалној заједници. Ауторка закључује да је употреба америчког поп – културног јунака за јачање локалне заједнице био итекако паметан потез јер је привучена огромна пажња националних и интернационалних медија и у кратком временском року је ова вест катапултирала Житиште у орбиту глобалне медијске пажње.

Последња студија се тиче најављиваног отварања представништва и продајног места швадеске фирме Икеа у Београду које се доживљава као знак "коначне" модернизације, демократизације и европеизације српског друштва и знак да се земља променила у довољној мери да буде пожељно место за инвестиције, тј. својеврсни корак даље у приближавању Европској унији.

Међутим, око доласка Икее у Србију се тренутно воде дебате између постојећих обожаваатеља Икеа концепта, који су, упркос свему, годинама набављали Икеине производе из суседних земаља, и оних који Икеу не дочекују са таквим ентузијазмом. Кад год се говори о доласку великог "брэнда", увек се наглашава да ће, с таквим конкурентом, доћи

и до "револуције на тржишту" - смањења цена производа и пропасти малих, локалних произвођача намештаја. То у ствари рефлектује само оклевање и несигурност у вези са односом Србије према Европској унији. Отварање Икее у Београду се може тумачити истовремено и као симбол жељене модернизације и европеизације потрошачких избора и могућности србијанских потрошача али и као симбол дубоке несигурности која се осећа и на глобалном и на локалном нивоу инициране неолибералним заокретом у економији и друштву.

Дакле, све три студије у ствари представљају истраживање својеврсне културне димензије транзиције, свака на свој начин. Страна пивара "Ефес", амерички фиктивни јунак Роки Балбоа и Икееин намештај само су знак симболичке повезаности са Западом, виђене очима "обичних људи".

Може се рећи да је посебан значај ове књиге у томе што ће свакако допринети бољем разумевању актуелних економских и политичких појава и процеса, као што су постсоцијалистичка приватизација, локални развој и евроинтеграције, као суштински културних и друштвених процеса, унутар којих се производе, циркулишу и мењају значења света у коме живимо и производи другачији симболички поредак.